

TOPLUMSAL BİR ÖZELEŞTİRİ DENEMESİ NİTELİĞİNDE REKABETİN NERESİNDEYİZ

Prof. Dr. Mehmet ALTAN

İstanbul Üniversitesi İktisat Politikası Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi

•••

“Rekabet” meselesi beni çok derinden ilgilendiren ve heyecanlandıran bir konu; biraz da, sizin nasıl baktığınızı o açıdan merak ediyorum. Birincisi, bir iktisatçı olarak, rekabet olmadığı vakit iktisat olmuyor. ben 25 yıllık Hocayım ve bu “rekabet” kavramının ders verdiğimiz üniversitelerde de bir kültür hâline Maalesef gelmediğini görüyorum. Rekabet hem, iktisat açısından, hem toplum açısından, hem felsefe açısından kendi etrafında her türlü dansın yapılabileceği olağanüstü bir müzik. Bu açıdan rekabetle ilgili bir sohbet daveti Başkandan gelince beni çok heyecanlandırdı ve sevindirdi.

Sizi fazla yormamak ve sınırlı süre içinde sohbet yapmak için nokta nokta aldığım notlar üstünden gitmeyi düşündüm. Sonra da soru-cevap yapalım.

Rekabet konusunda akademik olarak hadiseye bakıp, “niye burası rekabet üretmiyor, neden rekabet sevmiyor, rekabet sevenden de neden hoşlaşmıyor” diye bir tarihsel, sosyoekonomik süreç analizi yaptığımız vakit, Bizans’tan bu yana mevcut toprak düzeninde rekabete izin veren bir anlayışın olmadığını görürsünüz. Statükonun, yönetimlerin, devletin yahut toplumsal örgütlenmenin mantığı, Batı’nın gelişmiş toplumlarında, her yeni gelişmeyi ve değişikliği içselleştirmeye yönelik duruyor. Halbuki Bizans’ta, mevcudu kımılatmama üstüne bir anlayış var. O Bizans toprak düzeniyle Osmanlı toprak düzeni aynıdır. Osmanlı toprak düzeni bir şekilde sermaye birikimi yapamadığını gördüğü vakit, 11’inci yüzyılla 14’üncü yüzyıl arasında bunu aşmak için vakıflar kuruyor. Bu vakıflarla, Bizans’tan devraldığı Osmanlı toprak düzeni yavaş yavaş değişmeye, feodal bir niteliğe, bir antisermaye birikiminden sermaye birikimine yönelik bir evrim geçirme aşamasındayken Fatih Sultan Mehmet, aslında Roma İmparatoru olmak istediği için bu süreci olduğu gibi kesiyor ve Bizans’tan anlayış, uygulama, ruh, felsefe olarak uzaklaşılan her noktayı yeniden eski hâline dönüştürüyor. Büyük bir kırılmadır aslında. Bir tanesi de Fetret Devridir. Ben olaya rekabet açısından baktığım vakit, Fatih Sultan Mehmet’in müthiş bir kırılma yarattığını görüyorum. Aslında o Roma İmparatoru olmak istediği için, belki evrimleşecek, feodaliteyi oluşturabilecek bir sermaye birikimi, bir rekabetçi sınıfı doğurabilecek bir tarihsel süreci

kesmiştir. Onun için mesela Bellini gelip onun resmini yapmıştır. Bir Müslüman İmparatorluk filan derler ama Bütün amacı Roma'yı tekrar oluşturmaktır. O süreç aslında, burjuvazisi olmayan, kımıldamayı tehlikeli bulan, statükoyu mevcut hâliyle, kendi içinde değişkenliği içselleştirip, kendini garantiye almayı hedeflemeyen, "hiçbir kıpırtı ve hareket olmasın" anlayışıyla ilgili bir yapı -ki çok eski bir yapı- aynı zamanda Cumhuriyet'e de intikal etmiş ve süregelmiştir. Ben öğrencilere 25 yıldır söyler dururum; şu "aşar" meselesi eğer kalkmasaydı bir sermaye birikimi yapar mıydık yapamaz mıydık? En azından teorik bir tartışma zemininde bir doktora yapılabilir mi diye baktığımda, hiçbir öğrencim daha buna bir şekilde talip olmadı.

Bu, burjuvazinin olmadığı, sermaye birikiminin bir anlamda suç sayıldığı Osmanlı'da, biliyorsunuz, rüşvet, vesaire alanların kafasını vuruyorlar ve onun bütün mallarını da Hazineye devrediyorlar. zenginleşme, ancak sarayın içinde yükseldiğin vakit var; onu da miras olarak bırakamıyorsun. Siz buna antisermaye birikimi de diyebilirsiniz, antiüretim de diyebilirsiniz. Geçenlerde bir yerde bir başka hocayla laflıyorduk; o benim söylemimi "antiburjuva" olarak biraz daha yumuşattı. Bir başka dostum, "zenginleşme dediğin vakit bu çok yanlış anlaşılıyor, buna halk kendi kültüründe tepki duyar, bizde zenginleşme kötü bir laftır, onun yerine başka bir şey bul" diye beni uyarıyordu. Böyle antiden gelen bir yapı. Bu, rekabeti üretmeyen bir toplumsal duruşu da beraberinde getiriyor.

Bunun bir başka zemini, eğer İktisat fakültelerindeki yapıya gelerseniz, -tabii, şu anda iktisat da müthiş değişiyor, fizik değişirse iktisat da değişir, Adam Smith aslında, Newton'un mekanik yasaları bulmasından sonra bunu iktisada uygulamayı hedeflediği için klasik iktisadı oluşturmuştur, "eğer biz evrenin işleyiş yasalarını bulduysak, toplumun ekonomik faaliyetlerinin yasasını da ona bakarak buluruz" demiştir, onun için ilk kitabı da "Yöntem"dir, 60 sayfalık bir kitaptır- aslında bizim 4 yılda İktisat fakültelerinde okuttuğumuz iki tane temel kitaptır: Bunun bir tanesi Adam Smith'in kitabıdır, öbürü de Keynes'in kitabıdır. Eğer sizi bir yere kilitlersem ve hiçbir kitap vermezsem, yazılmalarının üzerinden bunca yıl geçmesine rağmen o kitabı yazabilecek düzeyde bir içselleştirmeniz varsa, olağanüstü, öğrenci ötesi bir meslek donanımına sahipsiniz demektir; ama pek kolay bir iş olmadığını da tecrübelerimle görüyorum. Üniversitelerde bu kültür verilebilir veya Toplumsal yapının vermediği, başka diyarlardaki, bizde olmayanın ürettiği bir bilim dalı üstünden verilebilir. Mesela ben devlet üniversitesinin Hocasıyım. Klasik iktisat liberal düşüncenin başlangıcıdır, ama bizim hocaların hepsinin en devletçi olduğunu görüyorum. Aynı zamanda, okuduğumuz ve okuttuğumuz veya hocalık yaptığımız yerlerde de halkın vergileriyle maaşımızı alıyoruz, ama denetimi bir şekilde toplum tarafından yapılamıyor. Bunu yayabilecek mekânizmalardan biri

olan üniversitelerde de bu dersleri liberal bir anlayış vermiyor; aynı zamanda, bu dersleri verenlerin de denetimi gene bu rekabeti oluşturan bir anlayışın disiplini içinde değil.

Rekabet şunun için önemlidir, çünkü doğal kaynakları (üretim faktörlerini aslında) verimli kullanmayı cezalandırır, verimli kullananı ödüllendirilir, yani kaynakları verimli kullanmayan batır. Bu da, toplumun kaynaklarını iyi kullananın ayakta kalmasını sağlar, dolayısıyla da zenginleşiriz. “Rasyonellik” demek, akılcılık demektir, kaynakları etkin kullanmak demektir. İnsan kendi çıkarının peşinde koşarken, en kalitelisini en ucuza alırken, kendi çıkarının peşinden koşan bu adam toplumun zenginleşmesine de yardımcı olur. Çünkü sadece kendi çıkarını maksimum kılmakla kalmaz, bu koşullarda üretim yapamayanı, kaynakları etkin kullanamayanı da tasfiye eder. Bütün mekânizma budur. Oğlum küçükken mesela “Yerli Malı Kullan Haftası” yapılıyordu. Bir taraftan, Hocanın kendisi bir kültür, liberal mantık, iktisadın özünü anlatıyor, diğer taraftan kendi çocuğu ilkokulda, Yerli Malı Kullan Haftasında başka bir ideoloji ve mantıkla teçhiz ediliyor. Üniversitedeki benim ders anlattığım çocuklar da başka şekilde bir kültürün teçhiz ettiği bir anlayışla oraya gelir. Onun için, rekabeti anlatmak, liberal mantıkla iktisadı anlatmak, yarışma, üretme, zenginleşme bağlamını anlatmak üniversitede de çok zordur; çünkü oraya gelirken zaten başka bir kültürden yetişerek gelmiştir öğrenci...

Bir de tabii, yakın zamana kadar genellikle üniversiteye gelenler, bir devlet elitinin fertleri olarak oralara gelirdi. Annemiz babamız, etrafımız vesaire, okuyarak yazarak yükselmiş insanlardı. Türkiye’de okuyarak yazarak yükselmiş insanlar daha ziyade memur olanlardır, devlet bürokrasisinde yer alanlardır. Şimdi, piyasadan para kazanmayınca da zengine kıızıyorsun. Dedemin lafı var; kendi aldığı paranın altında para kazanana “ayaktakımı” diyor, üstündekine de “hırsız” diyor. Neden? Çünkü, onun maaşı memurluk maaşı. Memurluk anlayışıyla bütün elit tanımı da, devlette çalışmak ve para kazanmak olduğu için, iktisadın kendi, toplumun rekabetçi piyasa ekonomisinden kaynaklanan yapısı orada da yürümüyor.

Onun için, toplumsal yapının direnci, devletçi ekonominin direnci, eğitimin devletçi bir anlayışla teçhiz edilmesi, bir şekilde üniversitelerde ders verenlerin de devlet memuru olup devletçiliğin peşinde koşmaları, çocuklara liberal bir iktisadı anlatmayı değil, aslında bunun korkunç bir şey olduğunu ima eden bir başka söylemi pompalayıp duruyor.

Tarihsel olarak bakıldığında, Amerika’daki Rekabet Yasası, rekabeti duyumsayanın çok hızlı geliştiğini tarihsel olarak gösteriyor. Tabii, işim itibarıyla kendimi de çok komik hissediyorum. İktisat anlatıyoruz. Ben şu anda emekli olmak istesem emekli olabilecek hâldeyim. Okula 80’lerde girdim.

İktisat, liberal, Adam Smith filan diyorum; ama Rekabet Yasası Türkiye’de 95’te çıktı. Zaten külliye olmayan bir şeyi anlatıyoruz. Toplumun rekabete talebi yok; onun için yasası yok. 95’te niye çıktı? Gümrük Birliğine girelim diye. Onda da gene toplumun talebi yok. Avrupa Birliği’nin Gümrük Birliğine girebilmek için olması gereken bir yasaydı, -yani Türkiye’ye demokrasiyi getirmek, şeklen demokrasiyi getirmenin de nedeni, San Francisco Konferansına katılmak, Birleşmiş Milletlerin kurucu üyesi olmak içindi-, yani Rekabet Yasası öyle geldi. Benim Hocalığımın çok orta dönemlerinde Rekabet Yasası çıkaran bir zihniyet ve o da dış dünyanın zorlamasıyla ve de rekabet olmayınca iktisatın olmadığı, zenginleşmenin olmadığı, buna karşın bizim de iktisat anlatmaya çalıştığımız komik, karikatür bir durum. Amerika’da Rekabet Yasası 1890’larda çıkıyor; Avrupa’da bir şekilde İkinci Dünya Savaşından sonra çıkıyor; bizde de Gümrük Birliğiyle 1995’te çıkıyor. Onun için, Rekabet Yasası, -ben Kuruma ilk defa geliyorum, çok sevdim- 10 küsur yıllık. O açılardan baktığımız vakit de zaten, “neresindeyiz” demeyi gerektirmeyecek kadar tablo çok ortada.

Bir başka şeyi de gördüm. Mesela rekabet neden zenginleşmeyi sağlıyor? Bir tarım bacağı da çok ilgilendiğim bir konuydu. Mesela Amerika Birleşik Devletleri neden Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği neden Avrupa Birliği, Türkiye neden Türkiye; ben bunu size, Rekabet Yasasının çıktığı tarihleri sıralayarak da anlatabilirim, arazilerin yani tarımsal işletmelerin hektarlarını söyleyerek de anlatabilirim.

Türkiye’de tarımda işletme başına düşen hektar, 5 hektar; Avrupa Birliği’nde 17 hektar; Amerika’da 1000 hektar. Rekabet müthiş sofistikasyon getiriyor. Geçenlerde bana bir fabrikayı dolaştırdılar. Dondurma üretiyorlarmış. Bu aynı zamanda uluslararası bir firma. Bu dondurma İtalya’da çok tutmuş; Türkiye’de de tutmuş, tüketici bunu sahiplenmiş, benimsemiş. İtalya’da anında tükenmiş ve İtalya da ithal etmek için Türkiye’deki mevcuttan numune istemiş. Laboratuvara koymuş. Bizde Avrupa Birliği standartları geçerli olmadığı için sütte takılmışlar. Türkiye’ye dönüp demişler ki, “yahu, bu sütü veren ineğin annesi babası belli mi, hayvan envanteri belli mi?” Bizim fabrika da, “yahu, hayır, böyle bir hayvan envanteri yok, biz süt aldığımız ineğin ecdadını bilmiyoruz” demiş. İhracat durmuş.

Gece İtalyanların yolda yürürken yaladıkları dondurmanın içindeki sütü veren ineğin annesini babasını bilebilecek bir kalitede süt tüketimi de aslında bu rekabetin getirdiği bir sofistikasyondur. Rakiple yarışırken kendi cevherini ileri düzeyde geliştirme arzusu hep diri duruyor yine rekabet sayesinde. Bu olmadığı vakit insan kendi tavanına erişemiyor, o toplum yaratıcılığı, sofistikasyonunu, derinliğini kısırtamıyor. Tabii, rekabet aynı zamanda niteliktir. Niye niteliği eksik? Rakibi yok, rakip değil, kendini keşfetmeye yönelik durmuyor, bir şekilde

kendi içinde yolculuk yapmıyor, diğerleriyle yarışmıyor; bu aynı zamanda entelektüalizmden kopmadır, yani beyinsellik faaliyetlerini stop ettirmedi, o açılardan beyinsel olarak da, toplum olarak da, yaratıcılık olarak bir nasırlaşma, nasır tutmaktır. Tabii, buna aynı zamanda patent olarak da bakarım. İktisadî çok uzun sormaya gerek yok. Biz bugünkü, “Toplumsal Bir Özeleştirme Denemesi Rekabetin Neresindeyiz?” konusunu patent olarak da değiştirebiliriz. Araştırma-geliştirmenin neresindeyiz, burası ne kadar beyinsel bir yer, ne kadar beyinsel yaratıcılıktan var oluyor, ne kadar beyinsellikten haz alıyor, ne kadar beyinsel olarak hareket etmeyi bir yaşam tarzı olarak sergiliyor; bu anlamda hepimiz sığılıyoruz. Rekabet Kurumu o açıdan da ilgimi çekiyor. Bir taraftan memuriyetin getirdiği bir yaşam çemberi var, ama bir taraftan da, zihinsel olarak, beyinsel olarak, rekabet gibi çok ileriye götürülebilecek, her türlü varyasyona açık bir konu var. Ben de bir şekilde bu iki ayrı faaliyeti de ayrı ayrı dönemlerde yaşadığım için, kendi içinde de bunu bağdaştırmanın zorluğunu, ama aynı zamanda da keyfini biliyorum.

Bir de tabii, bu sürece baktığınız vakit, rekabet olabilmesi için ilk önce bir bireyin olması lazım, yani kendisinin o özgüvenini geliştirmiş, kendisinin bu anlamda yaratıcılığına güvenen. Bu anlattığım Osmanlı-Bizans-Cumhuriyet, henüz o vatandaş, bireyi, kul olmaktan kurtulmuş bir insanı üretebilmiş değil. Çünkü, Türkiye’nin toplumsal yapısına baktığınız vakit iki tane çok temel unsur var: Birisi köylülük, birisi esnaflık; ikisi de rekabet döneminin öncesidir. Bizim Cumhuriyet’in yanlışlarından biri, modernizmi köylülük üstüne kurmuştur. Halbuki modernizm, köylülük sonrası başlayan bir sanayileşme sürecinin adıdır. Şimdi o süreçleri çok geç ve yavaş yavaş şekillendiriyor.

Türkiye’de inanılmaz bir değişim var. Belki onunla da toparlarız. Bu resme bir bütün olarak baktığınız vakit, aslında ben, Cumhuriyet’in bu devletçi, Osmanlı, Bizans geleneğinin kırılma noktasını 24 Ocak kararlarıyla görüyorum. Bizde, örnek vatandaş, orta sınıf, belirleyici unsur devlet memuru idi; onun için de, devlete ait her şey “koskoca” sıfatıyla anılırdı. Ben burada bu yaşma kadar, “toplumun koskoca terzisi”, “toplumun koskoca fırıncısı”, “toplumun koskoca çöpçüsü”, “toplumun koskoca işçisi” diye hiçbir söylem duymadım. “Koskoca” olan hep devletin generalidir, valisidir, başbakanıdır, bakanıdır; çünkü para kazanma ölçüsü devlet bürokrasisiyle eşitti ve en fazla parayı da devlet bürokrasisi kazanırdı. 1980’den sonra Turgut Bey bir şekilde, -ona onun için çok kızdılar, “biz patates soğan mı satacağız” diye mesela büyükelçiler kızdı, dışa açılma ekonomisini getirmesine hep yozlaştırma vesaire diye bakıldı- devletten geçinmeyi, piyasadan geçinir hâle getirmenin ilk adımını attı. Hepimiz, devletten geçinmeye yönelik bir sistemin, organizasyonun ürünleriyiz, devlette çalışmasak bile. Türkiye niye dönüşemiyor? Çünkü devlette çalışmayan da devlet memuru mantığıyla hayata bakıyor. “Bu kötü-iyi” olarak söyleyemiyorum

ama sınırları ve kalıpları tanımlı olması açısından bir tespit olarak altını çiziyorum.

Bu 24 Ocak kararlarıyla birlikte ilk defa, bir devletçi ekonomiye, bürokrasiye alternatif piyasa doğmaya başladı. Bu ithal ikameci yapının kırılması, dışa dönük sermaye, para kazanma, ihracatla birlikte piyasa ve devlet dışı aktörlerin ortaya çıktığı yeni süreç başladı. Bu aslında 28 yıllık bir süreç; ama bunun pekiştiği dönem, Rekabet Yasasının çıkmasıdır. Bakın, bu analizleri yaparken benim ömür boyu göremeyeceğim bir sürü değişikliği de burada yaşadım; o anlamda da büyük bir mutluluktur. Bunları hiçbir zaman göreceğimi düşünmüyordum. Mesela 95'te çıkan, ama 96'da işlemeye başlayan bir yasa sayesinde biz bugün ihracatımızı Türkiye için inanılmaz bir noktaya getirdik. Otomotiv, tekstil, elektronik aletler, vs şimdi birinci. Kendi içinde Türkiye'nin dış ticaret hacminin bu kadar büyümesi müthiş bir değişimdir. Bunun yanında, toplumsal olarak bir çözülmeye uğradık. Bu resme bakmadığınız vakit, bir taraftan çürüyoruz, bir taraftan yeniden doğuyoruz ama çürüme daha hızlı, yeniden doğma daha yavaş. Bu, yeni bir modernleşme dönemidir. Nedir? Türkiye'nin piyasa aktörleriyle yeni hamle etmesi, eski klasik sınıflarını, toplumsal tabakalarını yenilemesidir. Bir taraftan buranın hiç değişmiyor görünmesi ve değişmemesinin nedeni: Üretim biçimi değişmiyordu. Bizdeki modernleşme hareketleri 1622'de Genç Osman'dan beri başlamıştır. Biz hiçbir zaman Batı'nın üretim modelini taklit etmedik; Cumhuriyet'in bir diğer yanlığı da budur. Ankara, "Batılı" olmayı "Batı gibi tüketmek" olarak anlamaya devam ediyor, en azından bir kesimiyle. Genç Osman'dan, şu anda bir şekilde Ankara'daki bu geleneği temsil edenlerin anladığı Batı, aslında Batı gibi tüketmek. Referans yapmak, balolara gitmek, kadın eli öpebilmek, içkileri iyi tercih edebilmek, yemekleri iyi seçebilmek, lüks bir yaşamı eline yüzüne bulaştırmadan, keyfini çıkara çıkara, bir şekilde içine sindire sindire yaşayabilme kültürüne Batılılık deniyor Türkiye'de. Bütün reformların temelinde, para kazanma biçimini değil, para harcama biçimini taklit vardır; onun için başarılı olmamıştır ve halktan kopuk seyretmiştir. Halbuki, Batılılaşma süreci, bir teknolojik değişimdir ve para tüketme değil, para üretme, zenginlik üretme biçimi Batı'yı Batı yapmıştır. Biz bunu hiçbir zaman göz önünde bulundurmadık. 28 Mehmet Çelebi'nin "Kefereler Cennetinde Bir Müslüman" diye, neden geri kaldığımızın analizleri olan harika bir kitabı vardır. Aynı zamanda da, "sağ ve sol" da bu anlamda çok yanlıştır. Tüketime karşı olanlara sağcı, tüketimden yana olanlara solcu denmiştir. Halbuki, bu bir emek, sermaye ayrımı. Bütün kavramları yanlıştır buranın. Bu üretimle tüketim farklılığını göremediği için, ne kadar kavram kullanıyorsa, hepsi, bu kavramları doğuran ve içini dolduran süreçten kopuktur. Onun için, muhafazakâr, işte, İdris Küçükömer -Allah rahmet eylesin, o da bizim Okulumuzun eski Hocasıydı-

“sağcılar solcu, solcular sağcı” diye o ayrımı ters-düz etmeye çalışıyordu; çünkü üretimin tespiti olmadan bir dönüşüm, değişim olamaz.

Bu açılardan baktığım vakit, Rekabet Yasasının ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye’de ilk defa üretim biçiminde değişiklik oldu, o Bizans’tan beri değişmeyen bir şey kıpırdadı. Onun için, bize göre çok önemli atılım olan dış ticaret hacmindeki bu kadar büyüme, dış ticaret kalemlerindeki bu değişimler ortaya çıktı. Bu aynı zamanda da toplumsal bir dönüşüm ivmesi. Mesela her yıl 1 milyon adam tarımdan kopuyor. Kurulan şirketlerle batan şirketler sayısı, kurulanlarda biraz fazlalık var ama ona yakın batıyor. Türkiye ilk defa hiç bilmediği bir şeyle karşılaştı; onun için de, tutunamayanlar muazzam milliyetçi oldular. Milliyetçiliğin bu anlamda biraz cılasını kazıdığım vakit, -ben çok dolaşıp bakıyorum- ilkökul 4’ten terkiz hepimiz, okuma yıllarını böldüğünüz vakit ilkökul 4’ten terkiz. İlkokul 4’ten terk demek, çalışanların yüzde 80’inin mesleksiz olması demek. Bizim devlet okullarında göz göre göre bir komedi oynanır; hiç kimse orada yabancı dil öğrenemez, bunu öğretecek hâle getirmezler, kaldırmazlar da, opera devleti gibi. Burada dil bilme meselesi de büyük bir sıkıntıdır. Yeryüzünde rekabet etme vesaire bir şekilde ürkütücü bir hâle gelir. Niteliği, donanımı eksik olan kadroların bir şekilde milliyetçilikten çare aramaları, rekabet etme yeteneklerinin sınırlı olmasından da kaynaklanan bir hadise. Bir taraftan da, buna çok uyum gösteren, gelirini, konumunu, statüsünü müthiş değiştiren, bir şekilde zenginleşen başka unsurlar var; ihracat yapabilen tarımcı, süpermarketin yapamadığı hizmeti veren esnaf, dışa açık olarak büyüyen şirketler. Onun için, bu bir parçalanmayı da beraberinde getiriyor. Bir taraftan dünyaya eklemlenenler, diğer taraftan tutunamayanlar, böyle bir sürecin de yaşandığı bir yer. Bunun özünde bu Rekabet Yasası ve 24 Ocak kararlarının başlattığı yeni dönem vardır.

Tabii, bir taraftan da çok zorlukları var. Böyle süreçler iyi yönetilemezse her şeye açık; yani çok koyu bir faşizme de gidebilir, müthiş bir lümpenleşmeye gidebiliriz. Bir şekilde bizim yetiştiğimiz, gördüğümüz, Türkiye’nin olmaması, bir taraftan önemli bir değişim, ama bir taraftan da, yönetimi nitelikli olmadığı vakit büyük bir tehlike. Mesela ben bütün ömür “tenezzül” lafıyla büyüdüm. Babam kızdığı vakit, “insan buna tenezzül eder mi” diye bağırdı. Yahu, kaç yıldır “tenezzül” lafını duymuyorum, yani şiir duymuyorum. “Üslup...” Mesela yaşlı birisi olarak birisine kızacaksan, küstahlık yaptığını düşünüyorsan, neden sinirlenip kızdığını ve azarladığını açıklamak lazım. O onu bir şekilde bilerek yapmıyor. Bilerek küstahlık daha yeğlenir bir hâle geldi. Bilmediği için öyle yapıyor. Bu bir taraftan da demokratikleşmenin bir sonucu. Eskiden aristokrasi vardı; dar bir havuzdu, üç kişi yıkanıyordu. Mesela Mısır’a gittiğinizde firavunların yaptığı o muazzam piramitleri görüyorsunuz; ama onun altındaki emek, ölen köleler, şunlar bunlar. Demokratikleşme; hafifleşmeyi, hafiflemeyi,

benzeşmeyi, sığlaşmayı da beraberinde getiriyor. Tabii ki, kitlelerin o havuza girmesiyle o havuz suyu sığlaşıyor; ama başka değerleri bilenler için de sahiden çok zor, yani olumlu olduğunu bilsen de zor, bireysel açıdan başka üslupları, zarafeti, derinliği, felsefeyi, şiiri, düşünceyi bilen açısından ki bunların hepsinin özünde bir anlamda rekabet vardır. O rekabet bu güzellikleri getirir.

Bir şekilde insanın kendi varoluşunu en üst düzeyde anlamlandırma çabasıdır rekabet. Rakibin kötüyse sen de kendi tavanına ulaşamazsın, kendi cevherini işleyemezsin, kendinin farkına en kılcal damarlarına giderek varamazsın. Onun için, rekabetin olmadığı bir yerde araştırma-geliştirme harcamaları da çok düşük oluyor, patent de çok düşük oluyor, şiir sevgisi de gittikçe azalıyor, bir şekilde yaratıcı fikirler de zorlanıyor.

Biz bu eksikimizi nereden telafi edebiliriz, giderebiliriz; onu da 1-2 dakikada söyleyeyim. Umutsuzluk sevmem çünkü, Türkiye'ye güvenmesem de dünyaya güveniyorum. Yeryüzünden ikame edebiliriz. Bizde eğitim çok milliyetçidir. 7 yaşımızda önümüze Türkiye haritasını koyarlar ve biz hep Türkiye üstünden dünyaya bakarız. Tabii, o anlamda bir başka eksikimiz de, dünyaya kıtalardan bakıyoruz; halbuki bu yerkürenin 4'te 3'ü su. Sularla hiç ilgilenmiyoruz; hep bulunduğumuz yeri önemli olarak algılıyoruz. Bir başka açıdan da, evreden dünyaya bakıyoruz, dünyadan evrene bakıyoruz.

Aslında güneş sisteminin içinde ufacık bir gezegenin üstündeyiz. Birimizi hırpalayıp duruyoruz; amirim memurum, şefim, eşim, bilmem ne, akrabam, Kürtlük Türklük, İslamcılık bilmem necilik, laikçilik filan. Halbuki, bulunduğumuz yerküre, güneş sisteminin bir gezegeni. İnsan türü olarak 6 milyar canlı var. Aslında küreselleşme de, yavaş yavaş bu hipnozları aşarak el birliğiyle daha nitelikli, daha keyifli bir hayata gitmenin aşamaları. Bir başka açıdan da baktığınız vakit, sanayi devrimini iyi incelemeyen, sanayi devrimini iyi okumayan, sanayi devrimini iyi yorumlamayan birisinin bulunduğumuz durumu da anlamasına imkân yoktur. Bu aynı sanayi döneminin yaşandığı kodlar ve sinyaller içinde yaşanıyor sanayi sonrası devrim. Onun içinde tutunamayanların artması, ama onun yanında teknolojinin değişmesi, niteliklerin bir üste sıçraması, dünyada bunun yaygınlaşmasına yönelik krizler aynı sanayi döneminin sonuçlarıdır. Ufacık bir gezegendeyiz; bu güneş sisteminin bir gezegeni. Biliyorsunuz, evrende güneş sistemi gibi en az 2 milyar daha sistem olduğu söyleniyor, kimine göre de sonsuz. Bir de, Lenin'in çok sevdiğim bir lafı var; diyor ki, "insan, evren çözülmedikçe vizyonlu düşünemez." Biz daha beynimizi de çözemiyoruz. İnsanlık ilerledi filan diyoruz ama daha şu kafatasının içindeki beyni bilmiyoruz. Evren denen hadisede kendi, güneş sistemimizin bütün gezegenlerini ele geçirmiş değiliz. Bir de, biliyorsunuz, -daha magazinsel- 2012'de, bizim güneş sistemimizde, insanların dışındaki canlı

varlıklarla, işte Merihlilerle, şunlarla bunlarla beraber yaşayabileceğimiz yeni bir dönemece gireceğiz iddiaları var; popüler tartışma konularından biri. Bunu nasıl ikame eder Türkiye'nin bu rekabetsizliği, vesairesi? Dünyalılaşarak. Merihliler bize saldırırsa, -niye Merihliler? çünkü en yakın gezegen o- bize ne diyecekler? “Dünyalılara saldırdık” diyecekler, Merihlilerin bizi niteleyecekleri kavramla kendimizi tanımlarsak. Dünyalı olarak baktığımız vakit, ülkelerin eksikliklerini giderebilecek en büyük yardımcı güç de aslında, o yaşadıkları yerkürenin diğer unsurlarından sağlanacak enerjiyle mümkün olabilir. Tabii o da, dünyalaşıp dünyalaşmama da Ankara'da bir iç kavga meselesi.